

Εμφάσεις στη διδακτική της Γεωγραφίας

Εισηγήσεις για οργάνωση/σχεδιασμό δραστηριοτήτων στο μάθημα της Γεωγραφίας, με βάση τις κύριες emphases της ειδικής διδακτικής του μαθήματος

[Εφαρμογή τόσο στη διά ζώσης εκπαίδευση όσο και στην εξ αποστάσεως ασύγχρονη μάθηση]

Ομάδα Α.Π. Γεωγραφίας, Π.Ι.
Απρίλιος 2020

Καλλιέργεια χωρικής σκέψης

Η σχολική Γεωγραφία (π.χ. ενότητες γεωγραφίας / περιεχόμενο) αποκτά νόημα μέσα από τρία, αλληλένδετα μεταξύ τους, στοιχεία απαραίτητα για τη δόμηση της χωρικής σκέψης:

- *Εικόνες και λεξιλόγιο* (δημιουργία παραστάσεων, ερμηνεία και επεξεργασία φωτογραφιών, βίντεο, κ.λπ. / χρήση του λεξιλογίου στον προφορικό και γραπτό λόγο)
- *Θεωρία* (βάσιμες εξηγήσεις και τεκμηριωμένη γνώση για ερμηνεία φαινομένων)
- *Αξιολογικές κρίσεις* (αξιολόγηση κάθε άποψης με βάση δεδομένα)

1. Εικόνες και Λεξιλόγιο

Τα παιδιά εργάζονται σε δραστηριότητες όπου καλούνται:

- να δημιουργήσουν παραστάσεις του χώρου ή στοιχείων του (φωτογραφίες, αεροφωτογραφίες, σχέδια, χάρτες, κ.ά.)
- να αποκτήσουν και να χρησιμοποιήσουν λεξιλόγιο (γεωγραφικές έννοιες)
- να ταυτίσουν τις έννοιες (λεξιλόγιο) με την παράσταση (διασαφήνιση εννοιών)
- να αντλήσουν πληροφορίες από τις παραστάσεις

➤ Προσεκτικά επιλεγμένα

- Εστιασμένα ώστε να εξυπηρετούν τη στόχευση της κάθε δραστηριότητας
- Αποφυγή περιττής πληροφόρησης

➤ Σύντομα βίντεο (1:30 ' με 2:00 ')

- Κρίνεται χρήσιμο να συνοδεύεται από 1 – 2 στοχευμένα ερωτήματα, για άντληση συγκεκριμένων πληροφοριών από το περιεχόμενό του.

1. Εικόνες και Λεξιλόγιο (περιγραφή δραστηριοτήτων)

- Λεκτική περιγραφή φωτογραφιών
 - Περιγράφω προφορικά ή γραπτά τι απεικονίζεται, είτε αυτό είναι ένα αντικείμενο, ένας τόπος, μια δραστηριότητα, κ.λπ.
 - Η περιγραφή μπορεί να είναι μονολεκτική (π.χ. μια έννοια) ή φράση ή πρόταση (π.χ. για μια δραστηριότητα) ή σειρά προτάσεων (π.χ. για ένα τοπίο).
- Συλλογή ή/και σειροθέτηση φωτογραφιών (ή βίντεο)
 - Φωτογραφίες (π.χ. διαδίκτυο, με δική μου κάμερα, κ.ά.) που να αφορούν σε κάποιο θέμα (π.χ. οι χώροι του σπιτιού μου, ο καιρός στην περιοχή που ζω, κ.ά.) ή να έχουν κάποια σκόπιμη σειρά (π.χ. χώροι που συναντώ περπατώντας στη γειτονιά).
- Συσχέτιση έννοιας (π.χ. λεζάντα) με παράσταση (σχέδιο, χάρτης, αεροφωτογραφία)
- Ανάλυση και επεξεργασία παραστάσεων (φωτογραφιών, αεροφωτογραφιών, χαρτών), με βάση τα επίπεδα ανάλυσης φωτογραφίας (βλ. διαφάνεια 6)

Επίπεδα ανάλυσης φωτογραφίας ή αεροφωτογραφίας

Η επεξεργασία των φωτογραφιών γίνεται με βάση τα εξής επίπεδα ανάλυσης:

- **ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ:** Τι βλέπεις; Πώς είναι;
- **ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ-ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΟ:** Τι κάνουν; Πού νομίζεις ότι είναι; Τι είδους μέρος είναι;
- **ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟ:** Μοιάζει με αυτά που γνωρίζεις; Με ποια; Σε ποια περιοχή;
- **ΑΞΙΟΛΟΓΙΚΟ:** Θα σου άρεσε να ζεις εκεί; Γιατί νομίζεις είναι έτσι;
- **ΥΠΟΘΕΤΙΚΟ:** Τι θα γινόταν αν ... Πώς θα ένιωθες αν βρισκόσουν εκεί ... Τι θα έκανες αν ..., κ.λπ.
- **ΛΥΣΗΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ:** Πώς αλλιώς θα μπορούσαν να....

Παράδειγμα ανάλυσης φωτογραφίας

1. Συγκεκριμένο: Τι βλέπετε; (ξύλα, βαρέλια, χώμα, κ.λπ. τοποθετημένα καθέτως στον δρόμο / υπόστεγα)
2. Ερμηνευτικό – Περιγραφικό: Τι είναι αυτό που βλέπετε; (οδόφραγμα, εμπόδια στον δρόμο / σημεία ελέγχου της κυπριακής αστυνομίας και του τουρκικού στρατού)
3. Συγκριτικό: Μοιάζει με άλλο οδόφραγμα που έχετε δει; Ποιο; Πού;
4. Υποθετικό: Πώς θα ήταν αν ήμασταν εκεί; (δεν θα μπορούσαμε να περάσουμε, ο δρόμος φαίνεται σαν να σταματά)
5. Αξιολογικό: Πώς αισθάνεστε βλέποντας το οδόφραγμα να εμποδίζει την διάβαση και την κυκλοφορία προς τα κατεχόμενα; (Ελεύθερη έκφραση συναισθημάτων).
(Κατά την επεξεργασία, δίνεται η έννοια «οδόφραγμα» και επεξηγείται.)

2. Θεωρίες

Τα παιδιά εργάζονται σε δραστηριότητες μέσα από τις οποίες καλούνται να μελετήσουν γεωγραφική θεωρία, δηλαδή:

- *Επιστημονικά βάσιμες εξηγήσεις για πτυχές του χώρου (φυσικού και ανθρωπογενούς)*
- *Τεκμηριωμένη γνώση που εφαρμόζεται για να εξηγήσει διάφορα φαινόμενα.*

Διασφαλίζεται ότι η θεωρία η οποία παρέχεται στα παιδιά (π.χ. ένα κείμενο - πηγή, ένα κείμενο και μια απεικόνιση, μια ιστοσελίδα απ' όπου μπορούν να αντλήσουν πληροφορίες, κ.λπ.):

- *Αποτελεί επιστημονική, τεκμηριωμένη γνώση και δεν είναι αυθαίρετη πληροφόρηση.*
- *Παρέχεται στα παιδιά με λόγο κατανοητό (π.χ. προϋπάρχουσες έννοιες ή επεξήγηση/ορισμοί αγνώστων εννοιών)*
- *Παρέχεται σε έκταση ή μορφή (π.χ. κείμενο ή κείμενο + απεικόνιση) την οποία τα παιδιά να μπορούν να διαχειριστούν χωρίς δυσκολία, ώστε να αντλήσουν την απαραίτητη πληροφόρηση.*

3. Αξιολογική κρίση

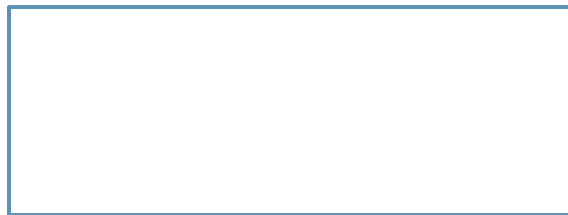
- Τα παιδιά εργάζονται σε δραστηριότητες όπου ενθαρρύνονται ώστε:
 - να διαμορφώνουν άποψη, να την υποστηρίζουν με τεκμήρια, χρησιμοποιώντας το κατάλληλο λεξιλόγιο
 - να εξάγουν θεωρία που να εξηγεί το φαινόμενο που μελετάται
 - να αποδέχονται τις γνώμες που βασίζονται σε δεδομένα και σε λογική ανάλυσή τους.

1. Ήλιος/σύννεφα

❖ Γράφω προτάσεις για να περιγράψω πώς είναι ο ουρανός σε κάθε φωτογραφία. Χρησιμοποιώ τις λέξεις ήλιος και σύννεφα.

Υπάρχουν αρκετά σύννεφα στον ουρανό. Ο ουρανός κάπου φαίνεται. Ο ήλιος δεν φαίνεται.

Επόμενη δραστηριότητα:

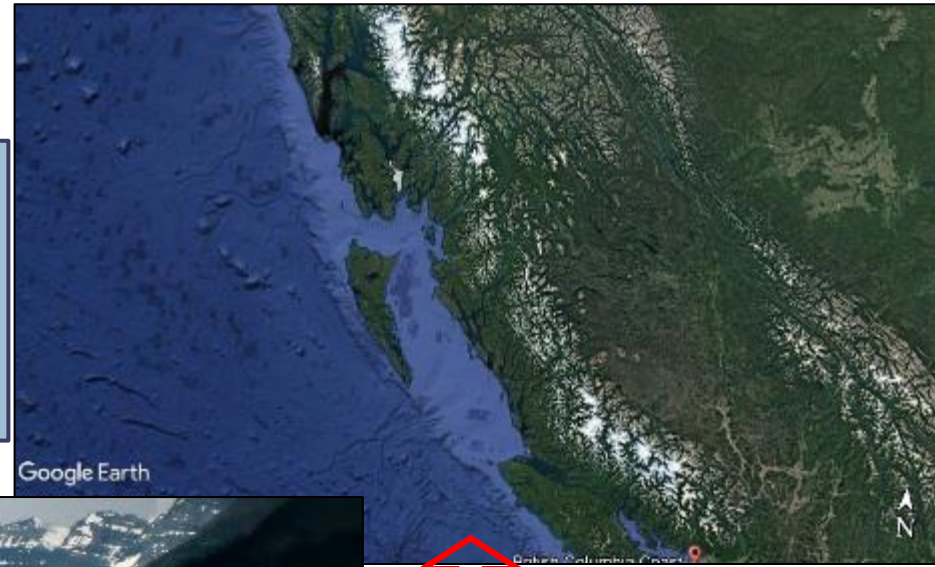
- Εισαγωγή έννοιών περιγραφής καιρού: *αίθριος, συννεφιασμένος, μερικώς συννεφιασμένος*
- Συσχέτιση έννοιας με την αντίστοιχη απεικόνιση.
(δημιουργία παραστάσεων + απόκτηση/χρήση λεξιλογίου)

❖ Μελετώ τις πηγές (φωτογραφίες, κείμενο) και:

- Περιγράφω πώς είναι οι ακτές του Καναδά.
- Εξηγώ γιατί έχει τόσους πολλούς κόλπους.

γεωγραφική θεωρία

Οι δυτικές και βόρειες ακτές του Καναδά είναι ψηλές και απότομες. Το έδαφος διαβρώθηκε από την κίνηση των παγετώνων.

Απεικονίσεις
(φωτογραφία και
αεροφωτογραφία)

Για σκοπούς διαφοροποίησης και όπου κρίνεται σκόπιμο:

- Δίνονται στα παιδιά επιπλέον έννοιες/λεξιλόγιο, σε συνδυασμό με τις απεικονίσεις.
- Παρέχονται περισσότερες πληροφορίες στο κείμενο (π.χ. επεξήγηση διάβρωσης, κ.ά.)

Γεωγραφικά εργαλεία - αποκωδικοποίηση

- Τα παιδιά εργάζονται σε δραστηριότητες όπου καλούνται να αντλήσουν πληροφορίες, αποκωδικοποιώντας διαφορετικά γεωγραφικά εργαλεία όπως:
 - βιωματικές δραστηριότητες (π.χ. παρατήρηση πραγματικού χώρου)
 - φωτογραφίες, αεροφωτογραφίες, βίντεο
 - χάρτες
 - σχέδια (π.χ. κάτοψη αίθουσας)
 - κείμενα, λεζάντες, κ.ά.
 - διαγράμματα, γραφικές παραστάσεις, πίνακες δεδομένων
 - γραφικά, μοντέλα απεικόνισης/αναπαράστασης, κ.ά.

Για σκοπούς διαφοροποίησης και όπου κρίνεται σκόπιμο:

- Δίνονται στα παιδιά διαβαθμισμένα εργαλεία (με πιο απλή ή με πιο σύνθετη πληροφόρηση)
- Συνδυάζονται εργαλεία για πιο σύνθετη διερεύνηση (π.χ. πολυτροπικό κείμενο)

Γεωγραφική Διερεύνηση

Στάδιο 1: Διατύπωση γεωγραφικού ερωτήματος

Δίνει κατεύθυνση και νόημα στη διερεύνηση

- **Να δίνει και να διεγείρει την ερευνητική διάσταση:
Πώς ή Γιατί . . . ;**
- **Να εμπλέκει τους μαθητές στη διαρκή ερευνητική διαδικασία...εγείροντας υποερωτήματα:**
 - Πού συναντούμε **το φαινόμενο**;
 - Πώς περιγράφεται **το φαινόμενο** αυτό σε διαφορετικά σημεία;
 - Γιατί συμβαίνει **το φαινόμενο** αυτό εκεί;
 - Ποια θα είναι τα αποτελέσματα του φαινομένου – συνέπειες στους κατοίκους ή στην κοινότητα;
 - Πώς θα αντιμετωπίσουμε **το φαινόμενο**;

Γεωγραφικό Ερώτημα: παραδείγματα

- *Γιατί έχουμε πρόβλημα κυκλοφοριακής συμφόρησης γύρω από το σχολείο μας;*
 - Γιατί μετακινούμαστε;
 - Από πού προέρχεται η κίνηση;
 - Ποια είναι η επίδραση της προσέλευσης μαθητών στη γενικότερη κίνηση;
 - Ποιες λύσεις μπορούμε να δώσουμε;
- *Πού θα χωροθετούσατε έναν ταμιευτήρα νερού στην Κύπρο;*
 - Από πού έρχεται το νερό; Ποια πορεία ακολουθεί στο έδαφος;
 - Πού συγκεντρώνεται ο μεγαλύτερος όγκος νερού, στη λεκάνη απορροής ενός ποταμού;
 - Πώς πρέπει να είναι το έδαφος της περιοχής για να περιοριστεί το κόστος κατασκευής;
 - Πώς θα επηρεαστεί η περιοχή κατάντη του ταμιευτήρα, μετά τη δημιουργία του;

Στάδια 2-3-4: Εύρεση, Εξερεύνηση και Ανάλυση πληροφοριών και πηγών/δεδομένων

Παραδείγματα μαθησιακών δραστηριοτήτων για καλλιέργεια χωρικής σκέψης

- Βρίσκω και περιγράφω **θέσεις...** (στην αίθουσα, στο σχολείο, στη Μεσόγειο, στην Ευρώπη, κ.ά.)
 - *π.χ. Εντοπίζω την Κύπρο και περιγράφω τη θέση της...*
- Περιγράφω **συνθήκες...** (στην κοινότητα, στην πεδιάδα, στους λόπους της Γης, στη βιομηχανική τοποθεσία, κ.ά.)
 - *π.χ. Παρατηρώ τη φωτογραφία και περιγράφω πώς είναι...τι υπάρχει...*
- Βρίσκω και περιγράφω **συνδέσεις** (στο σχολείο, στην κοινότητα, στην Κύπρο, στο ποτάμιο σύστημα, κ.ά.)
 - *π.χ. Πώς μπορώ να πάω από...μέχρι... / Πώς ρέει το νερό από...*
- Αναγνωρίζω ομοιότητες και διαφορές **συγκρίνοντας** συνθήκες (π.χ. παράκτιοι και ορεινοί οικισμοί, οι πόλοι της Γης, τουριστικοί προορισμοί στη Μεσόγειο, κ.ά.)
 - *π.χ. Περιγράφω τι είναι όμοιο...σε τι διαφέρει...*

Απάντηση στο γεωγραφικό ερώτημα - Παράδειγμα Γ΄ τάξης

Στο πλαίσιο της διερεύνησης, τα παιδιά καλούνται να αντλήσουν πληροφορίες από τα εργαλεία, να τις αναλύσουν, να τις συνθέσουν και τέλος να απαντήσουν στα γεωγραφικά ερωτήματα/υποερωτήματα.

➤ δηλαδή, διασαφηνίζουν έννοιες, μελετούν θεωρία και θέτουν κριτήρια, προς απάντηση ενός ερωτήματος.

Τι πρέπει να περιλαμβάνει η απάντησή μου για να είναι ποιοτική;

Γεωγραφικό ερώτημα (Δείκτης Επιτυχίας):

*Είναι η περιοχή του σχολείου μου κατάλληλη για να ζήσουν οικογένειες με παιδιά;
Εξηγώ γιατί.*

Τα παιδιά έχουν μελετήσει (Δείκτες Επάρκειας):

- Ονόματα χώρων και στοιχείων του στην περιοχή γύρω από το σχολείο (π.χ. κατοικίες, υπεραγορά, φαρμακείο, πάρκο)
- Χώροι στην περιοχή του σχολείου ως υπηρεσίες/διευκολύνσεις για τις οικογένειες που ζουν εκεί (π.χ. φούρνος για γάλα/ψωμί, τράπεζα για συναλλαγές, πάρκο για παιχνίδι)
- Κατάλληλες συνδέσεις των χώρων στην περιοχή του σχολείου για την ασφαλή διακίνηση των κατοίκων (π.χ. δρόμοι, πεζοδρόμια, διαβάσεις πεζών)
- Κριτήρια που χρησιμοποιούν οι οικογένειες με παιδιά για να επιλέξουν κατάλληλο τόπο διαμονής (π.χ. διευκολύνσεις/υπηρεσίες της περιοχής, ασφαλής διακίνηση, αποφυγή οχληρής περιοχής)

Σχεδιασμός / οργάνωση δραστηριοτήτων

Ο/Η εκπαιδευτικός, κατά τον σχεδιασμό και οργάνωση των δραστηριοτήτων, είναι σημαντικό:

- να λαμβάνει υπόψη την ετοιμότητα των παιδιών (π.χ. προϋπάρχουσα γνώση) είτε πρόκειται για νέο περιεχόμενο ή/και εμπέδωση περιεχομένου
- να «ξεκαθαρίζει» στα παιδιά ποια είναι τα κριτήρια επιτυχίας που πρέπει να λάβουν υπόψη, κατά τη διάρκεια της εργασίας τους (*Τι πρέπει να προσέξω; Ποια νέα γνώση/στοιχεία πρέπει να περιλαμβάνονται στην απάντησή μου;*)
- να διατυπώνει σαφείς και ξεκάθαρες οδηγίες δραστηριοτήτων, κυρίως ως προς τον τρόπο που τα παιδιά καλούνται να εργαστούν
- να παρέχει στα παιδιά διαφοροποιημένη εργασία (π.χ. νοητικά στηρίγματα, διαβαθμισμένα ερωτήματα, κ.λπ.)
- να επιλέγει μορφή εργασιών που να είναι κατάλληλη, ώστε να του/της δίνουν άμεσα ενδείξεις για τον βαθμό κατανόησης των παιδιών
- να παρέχει περιγραφική ανατροφοδότηση για την ποιότητα εργασίας των παιδιών, με βάση τα δοσμένα κριτήρια επιτυχίας.

Παράδειγμα: Ο κήπος του σχολείου μας - Α΄ τάξη

- 1. Διαλέγω ένα φυτό και περιγράφω τη θέση του στο παρτέρι.
- 2. Περιγράφω τη θέση του θάμνου 1 σε σχέση με το κάγκελο:
 - Ο θάμνος 1 βρίσκεται από το κάγκελο.

Νοητικό στήριγμα
– έννοιες (τοπικά
επιρρήματα)

Πού βρίσκεται η φατσούλα; 😊

μπροστά 	πίσω
αριστερά 	δεξιά
κοντά 	μακριά
ανάμεσα 	δίπλα

Παράδειγμα: Κλίμα και Βλάστηση της Ευρώπης (Ε' τάξη)

➤ Πώς είναι το κλίμα της Ευρώπης;

- Μελετώ τον χάρτη. Σκέφτομαι και παρατηρώ:

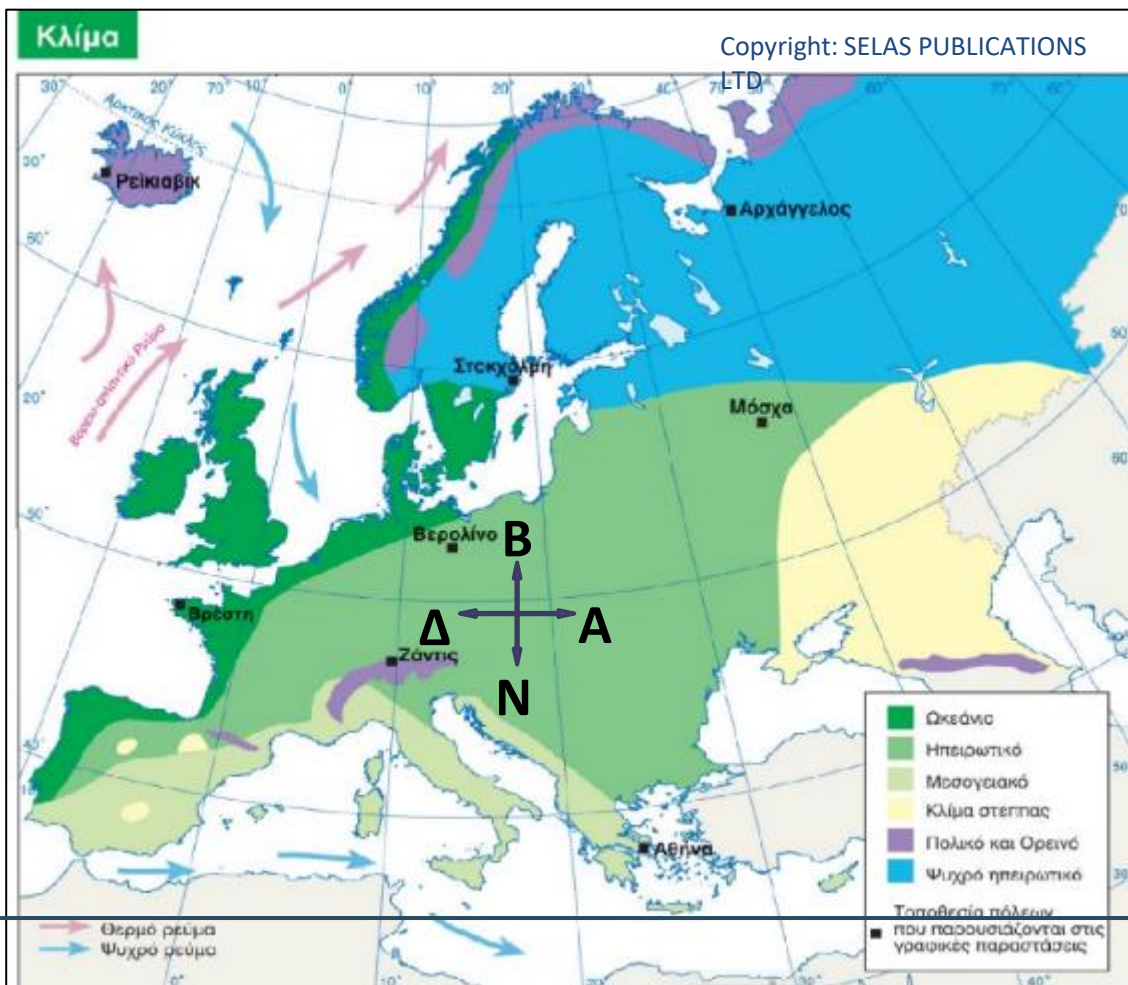
- ✓ Τι είδους χάρτης είναι; (δες τίτλο)

- ✓ Τι συμβολίζουν τα χρώματα στον χάρτη; (δες το υπόμνημα)

1. Περιγράφω τι είδους κλίμα έχουν οι διάφορες περιοχές της Ευρώπης;
(χρησιμοποιώ τις κατευθύνσεις του οριζοντα)

π.χ. Οι νότιες περιοχές της Ευρώπης έχουν μεσογειακό κλίμα.

.....
.....
.....

Γεωγραφικό ερώτημα

Γεωγραφική διερεύνηση: ερμηνεία/αποκωδικοποίηση χάρτη (τίτλος, χρώματα, υπόμνημα - σύμβολα, έννοιες)

Εργασία – εφαρμογή γνώσης: θεωρία (πληροφορίες χάρτη, έννοιες), κατευθύνσεις του οριζοντα, χρήση εννοιών/γραφτός λόγος). Με κόκκινο σημειώνονται τα κριτήρια επιτυχίας: τι πρέπει να προσέξω στην απάντησή μου;

Εργαλεία Διαμορφωτικής Αξιολόγησης (παραδείγματα)

Παραδείγματα εργαλείων που εξυπηρετούν την άμεση συλλογή «απαντήσεων» από τα παιδιά:

■ *Μία αλήθεια και ένα ψέμα*

Σημειώνουν κάτι που ισχύει και κάτι που δεν ισχύει για ...

- τις κατεχόμενες περιοχές της Κύπρου
- τις οροσειρές του Πενταδακτύλου και του Τροόδους

■ *3 - 2 - 1*

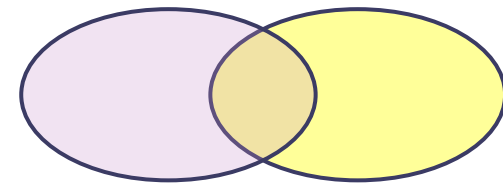
3 πόλεις
2 οροσειρές
1 πεδιάδα

3 πληροφορίες που μας δίνει η φωτογραφία
2 πληροφορίες που μας δίνει ο χάρτης
1 πληροφορία που υπάρχει και στο κείμενο και στη φωτογραφία

■ *Εννοιολογικοί χάρτες (π.χ. βέννιο διάγραμμα)*

Σύγκριση – εντοπισμός ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ...

- της πρωτεύουσας και των άλλων πόλεων
- των ορεινών και των παράκτιων οικισμών

■ *Εργασίες Ορθό/Λάθος, πολλαπλής επιλογής, αντιστοίχισης, κ.ά.*

■ *Ερωτήματα με δοσμένα κριτήρια (π.χ. Γράφω έναν τουλάχιστον λόγο γιατί... Εξηγώ πώς οι άνθρωποι...)*